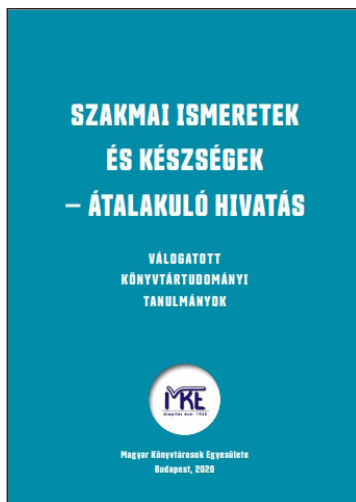

Szakmai ismeretek és készségek – átalakuló hivatás. Válogatott könyvtártudományi tanulmányok

A könyvtáros szakma új kihívásaihoz kapcsolódóan a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) 2016-tól kezdődően évente szervezett egy-egy nemzetközi konferenciát a megújuló könyvtáros hivatás és az ehhez kapcsolódó kompetenciák témakörében. Mind a három alkalommal a szűkebb téma neves külföldi és hazai szakemberei tartottak előadást nagy érdeklődés mellett. A kötet szerkesztői fontosnak érezték, hogy az elhangzott előadásokból válogatva egy tematikus kötet szülessen, amely lehetőséget ad a hazai könyvtáros szakembereknek az egyes kérdések alaposabb megismerésére, továbbgondolására vagy éppen egy-egy jó gyakorlat átültetésére. A kötet előszavában *Barátné Hajdu Ágnes* – az MKE elnöke, a kötet szerkesztője, és az egyik tanulmány szerzője is – a következőképpen indokolja a kötet témáját: „*A Magyar Könyvtárosok Egyesülete következetesen törekszik arra, hogy olyan témákat közvetítsen, amelyek a világ trendjeit, a könyvtárosság jövőjét tükrözik. Jelen kötetünk is erre példa. Csokorba szedtük a 2016., 2017. és 2018. évi konferencia előadásainak egy részét, melyeket tematikusan rendeztünk el. Az egyes éveket nem jeleztük, mutatva ezzel is a tartalmi összetartozást. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy az évek során történhetek változások, fejlemények az elhangzottakhoz képest.*”

Szakmai ismeretek és készségek
– átalakuló hivatás : válogatott
könyvtártudományi tanulmányok.
(Szerk. Barátné Hajdu Ágnes).
Budapest : MKE, 2020. 270 [2] p.
ISBN 978-963-89260-3-6
ISBN 978-963-89260-4-3 (pdf)

A kötet öt nagyobb fejezetben tárgyalja a kompetencia kérdéskörét. A *Változó kompetenciák* fejezetben hat szerző írását olvashatjuk. Ragnar Audunson (az oslói Metropolitan University, korábban a Department of Archivistics, Library and Information Science és az Akershus University College professzora) „*A közkönyvtárak mint demokratikus terek*” című tanulmánya szélesebb dimenzióban közelíti meg a kérdést: arra keresi a választ, hogy mit jelent a (köz)könyvtárak új és újraértelmezett küldetése. Az a tény, hogy az információ és a tudás mindenütt jelen van, és nem szükségszerűen kötődik a könyvtárakhoz, elkerülhetlenné teszi, hogy a könyvtárosok szakmailag újraorientálja magát. A könyvtárosok generikus definícióját a következőképpen adja meg: „*A könyvtárosok olyan szakemberek, akik a tudás és kultúra szervezett digitális és/vagy fizikai gyűjteménye alapján előmozdítják a tanulással, tudásmegosztással és kulturális tapasztalatokkal kapcsolatos társadalmi folyamatokat.*” A könyvtárak általában olyan intézmények voltak a múltban és olyanok ma is, amelyek a társadalmi nyilvánosságot erősítik – állapítja meg Audunson, ám a fenntartható és funkcionáló társadalmi nyilvánosságnak vannak kihívásai, ezekre a kihívásokra kell a könyvtáraknak megfelelően reagálniuk. A szerző öt kihívást sorol fel, ezek: (1) a hagyományos hordozók válsága; (2) a tudáshoz való hozzáférés; (3) állampolgári készségek; (4) visszhangkamrák; (5) eltűnőben vannak azok a társadalmi mozgalmak, amelyek a helyi és a központi szint közötti kommunikációs csatornákat létrehozzák.

A hagyományos hordozók válságát a statisztikai adatok áttekintésével példázza: a nyomtatott hírlapokat olvasók száma folyamatosan és erőteljesen csökken. Az internetes újságot olvasók tábora ugyanakkor növekszik, ám az ily módon történő olvasás felületesebb, a figyelem könnyen eltérül. *A tudáshoz való hozzáférés* kihívását abban látja a szerző, hogy a könyvtárosoknak maguknak is megfelelően kell navigálniuk, illetve segíteniük a tájékozódást a digitális információtengerben, fejlesztve a kritikus értékelés, az álhírek és álinformációk elkerülésének képességét. A minőségi információ garantálása tekintetében a könyvtárosok létfontosságú szakmát képviselnek. *A visszhangkamrák* csapdája azt jelenti, hogy kiépítjük saját információs univerzumunkat, ahonnan nem lépünk ki, így nem ismerünk meg a sajátunktól eltérő értékeket. A hagyományos információhordozók eltűnése, az állampolgári készségek hiánya, a megbízhatatlan információk tömegessé válása és a népszerű tömegszervezetek fokozatos sorvadása mind-mind veszélyezteti a társadalmi nyilvánosságot. Napjaink könyvtárügye számára fontos feladat, hogy válaszokat adjon ezekre a kihívásokra.

A fejezet második tanulmánya arra keresi a választ, hogy az új kihívásokra milyen tanulmányi programokkal lehet felkészíteni a jövőendő könyvtárosokat.

Baiba Holma (*Hogyan menedzseljük a könyvtárosok kompetenciáiban történő változásokat, és hogyan fejlesszük a felsőoktatási tanulmányi programokat?*) mint az Információmenedzsment tárgy szakmai vezetője (Lettországi Egyetem Társadalomtudományi Kar) ismerteti a szükséges kompetenciák forrásait, és elemzés alá veszi a tanulmányi programok fejlesztésével kapcsolatos kihívásokat. Tanulmányában a kompetencia kifejezést a következőképpen definiálja: „*a kompetencia az a képesség, amelynek révén a tudást, készségeket és személyes, szociális és/vagy*

módszerekkel kapcsolatos képességeket valamely munka elvégzéséhez és a szakmai fejlődéshez fel tudjuk használni.” A szerző négy forrást sorol fel, amelyek segítségével felderíthetők az aktuális kompetenciák, és segítik a tanulmányi programok kialakítását: (1) a szakterületen működő gyakorlati szakemberek és kutatók által kialakított keretrendszerek vagy modellek; (2) a szakterületen működő szakemberek nézetei; (3) más felsőoktatási intézmények hasonló programjai; (4) a hallgatók véleménye a tanulmányi programokról. A szerző néhány nagyon hasznos és nemzetközileg használt modellt sorol fel, melyeket a hazai könyvtárosképző intézmények is eredményesen beépíthetnek a képzési struktúrájukba. A cikk szerzője részletesen bemutatja *Sheila Corral* professzor információs szolgáltatásokhoz szükséges kompetenciákat tartalmazó modelljét. A modell három részből áll. A központi részben helyezkednek el a szakmai (technikai) kompetenciák, a második rész tartalmazza a szervezési és menedzsment kompetenciákat, a harmadik pedig az interperszonális és személyes kompetenciákat. Baiba Holma külön hangsúlyozza a szakterület frissen felbukkanó új témáinak felderítését, mint például az adattudomány kérdését. A megfelelő tanulmányi programok kialakításában fontos segítséget jelentenek a terepen dolgozó könyvtárosok mint információforrások, hiszen ők tudják tolmácsolni a „piac” igazi igényeit.

Ulrike Lang (a hamburgi Carl von Ossietzky Tartományi és Egyetemi Könyvtár osztályvezetője) tanulmányának címe *Az egyedüli állandó a változás: készségek vagyunk-e arra, hogy mi legyünk a jövő könyvtárosai?* A szerző egy olyan könyvtárban dolgozik, amely egyesíti magában a köz- és felsőoktatási könyvtár feladatait, tehát egy igen széles és eltérő igényű felhasználói kört kell szolgálnia. Éppen ezért néhány éve a könyvtár határozott lépéseket tett abba az irányba, hogy megszabaduljon a régi, „hagyományos könyvtárképtől”. Készült is egy rövid videó, amely másfél percben bemutatja a könyvtár „otthonná” történő átrendezését egy csapat vidám olvasó közreműködésével. A könyvtár mottója azóta: „*Érezd magad otthon!*”. A szerző röviden összefoglalja, hogy a jövő superkönyvtárosának milyennek is kell lennie (mediátor, technikai guru, közgazdasági és társadalmi szakértő, kapcsolati szakértő stb.). Mindezekhez néhány fontos elsajátítandó készséget sorol fel, mint a kreativitás és azonnali változtatás, az aggregálás készsége, ami az információk magas szintű gondozását jelenti. A tartalommal kapcsolatos kurátori feladatokat is el kell látni, ez „*olyan egyének tevékenysége,*

akiket azzal bíztak meg, hogy megtalálják, összefüggéseikbe helyezték és megszervezzék az információkat, megbízható kontextust és architektúrát adjanak hozzá ahhoz a tartalomhoz, amelyet felderítenek és megszerveznek”. A tájékoztatás készsége mindig is követelmény volt a szakmaisághoz: itt a paletta kiszélesedése jelenti a kihívást. Az ötödik kihívás szorosan kapcsolódik a „harmadik hely” (vagyis az otthon-érzés fogalmához), tehát a könyvtárosoknak rendelkezniük kell a szórakoztatás készségével. Ennek a változtatásnak a megvalósítása új kompetenciát kíván a vezetőktől is, mert akkor tudnak megfelelő kultúrát létrehozni, ha nyitottak, és egyfajta trénerként (coach-ként) működnek a szervezetben. A nyitott és hatékony kommunikáció jól segíti ezeknek a céloknak a megvalósulását. A szerző egy frappáns *Gandhi*-idézetrel zárja tanulmányát: „*Te magad légy a változás, amit látni szeretnél a világban.*”

Nagyon tanulságos és hasznos írás a magyar szakmai közösség számára *Simon Berney-Edwards*, a CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) igazgatójának cikke: *Kompetencia-modell kialakítása a brit könyvtári és információs szakemberek számára*. A hazai könyvtárak és könyvtárosok számára mindig is követendő példa volt a brit könyvtárpolitika, mert világos célokat fogalmaz meg, gyakorlatias, és természetesen megfelelő pénzeszközöket biztosít a célok megvalósításához. A CILIP a könyvtárosok, információs szakemberek és tudásmenedzserek vezető szakmai szervezete. Az intézet kettős feladatra vállalkozott: egyrészt elkészítették azt a tanulmányt, amely felméri és bemutatja a képzett könyvtári szakemberek (társadalmi/piaci) értékét, s ami azt igazolja, hogy a kompetens könyvtári és információs szakemberek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a használók a lehető legjobb információs szolgáltatásokhoz jussanak. A második célítózás a jövőbeni szakmai készségek keretrendszerének megalkotása, amely egyrészt tudásbázisként működik, másrészt alkalmas önértékelési funkcióra. A CILIP szakmai tudás- és készségbázisának (PKSB – Professional Knowledge and Skills Base) ábráján a középpontban az etika és az általános emberi értékek helyezkednek el. A készségek két nagy csoportba kerülnek: (1) szakértelem; (2) általános készségek. A szakmai tapasztalatok alá tartozik a tudás- és információs szervezés, a tudás- és információmenedzsment, a tudás és információ felhasználása és kiaknázása, kutatási készségek, információirányítás és megfeleltetés, nyilvántartások kezelése és archiválás, gyűjteménykezelés és -fejlesztés és a műveltség és tanulás.

Az általános készségek alá tartozik a vezetés és érdekvédelem, stratégiai tervezés és menedzsment, használóközpontúság, szolgáltatástervezés és marketing, információtechnológia és kommunikáció, tágabb összefüggés a könyvtári, információs és tudásszektorral, valamint tágabb szervezeti és környezeti összefüggés. A PKSB egyben az önértékelés eszköze is, segítséget nyújt a tagoknak abban, hogy tudásuk és készségeik szintjét megítéeljék, és megvizsgálják, hol szeretnének javítani.

Magyar szerzőként *Fischerné Dárdai Ágnes* (a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont nyugalmazott főigazgatója) kapcsolódik a témához. A *Kísérletek a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpontban dolgozó szakemberek kompetenciájának meghatározására* című tanulmányában a szerző azt írja le, hogyan működtek együtt a Pécsi Tudományegyetem Humánpolitikai Igazgatóságával azért, hogy a közgyűjteményi dolgozók – köztük a könyvtári dolgozók – munkaköri leírását és a hozzá kapcsolódó kompetenciamátrixot közösen kidolgozzák. Bemutatja, hogy ezt az egyetempolitikai szándékot hogyan csatornázták be a saját, a 2015–2020-ra vonatkozó stratégiájuk teljesítményértékelési rendszerének előkészítésébe, a Teljesítményértékelési Rendszer (TÉR) bevezetéséhez. Írásában a szerző részletesen ismerteti az együttműködési folyamatot és az együttműködés eredményeként létrejött Teljesítményértékelési Rendszer verzióit. A Pécsi Egyetemi Könyvtár által létrehozott munkaköri mátrix legnagyobb elismerését az jelenti, hogy a közgyűjteményi dolgozók munkaköri besorolását tartalmazó 150/1992-es kormányrendelet módosításába az általuk kidolgozott javaslat került. A minőségi munka értékelésére megalkotott TÉR elemeit sok könyvtár átvette. A szerző a teljesítményértékelés legnagyobb pozitívumának azt tartja, hogy a könyvtár kollektívája a minőségfejlesztési folyamatban – különösen az önértékelés során szerzett tapasztalatok következményeként – nyitottá vált. A könyvtárosok többsége az (ön)reflexió olyan szintjére jutott el, hogy az egyének önértékelését követően nemcsak a közvetlen felettesek véleményét, hanem az értékeléssel azonos szinten lévő kollégák és a beosztottak véleményét is be lehet építeni a teljesítményértékelés folyamatába. Ennek az a legnagyobb előnye, hogy jóval részletesebb és árnyaltabb képet lehet kapni mindenki munkájáról. A fejezet utolsó szerzője, *Elżbieta Barbara Zybert* (a Varsói Egyetem Újságírás, Információ- és Könyvtudományi Karának kinevezett professzora) a könyvtárosképzés jelenlegi helyzetéről készített tanulmányt

Könyvtárosképzés Lengyelországban: dilemmák és problémák címmel. Az írás első részében röviden képet kapunk a könyvtárosképzés történetéről, a könyvtártípusokról, ezek számáról, és a könyvtáros szakma helyzetéről. A 2010-es években a több mint 20 000 könyvtáros közül kétharmaduk szakképesítéssel rendelkezett. A tudományos könyvtárak munkatársait jól felkészült szakembereknek jellemzi. A könyvtárosképzés Lengyelországban tíz felsőoktatási intézményben folyik, ahol alap és mesterdiplomát szerezhetnek a hallgatók. A képzőintézmények kínálata sokszínű, és egynél több fokozat is szerezhető különböző specializációkban (információmenedzsment, információs architektúra, modern kiadás, webes publikálás, információ az e-társadalom intézményeiben). A mesterképzésben is többféle szakirányt indítanak a felsőoktatási intézmények, mint például iskolai könyvtárak, a sajtó a társadalom kommunikációs rendszerében, könyvtárak vezetése és szervezése, digitális könyvtárak és az internet, kulturális örökséget gondozó intézmények. Ami problémát jelent a szakma számára, az az a tény, hogy egyre több könyvtár alkalmaz olyan nem könyvtáros diplomásokat, akik nem találtak munkát a maguk szakterületén. Felerősödtek azok a nézetek, hogy a könyvtárosképzést jelentősen át kell alakítani. Ennek jegyében létrehoztak egy szakértői csoportot, hogy kidolgozzák a könyvtárosoktól elvárt képzettséget, valamint meghatározzák a különböző típusú könyvtárak személyzetétől elvárt ismereteket, készségeket és szociális kompetenciákat. Az így létrejött „könyvtáros” szakképzettség leírása hat képzési területből áll (ami egy általános alapképzésnek felel meg), a speciális tudás pedig vagy a gyakorlatban, vagy további képzési területen szerezhető meg.

A kötet *Kompetenciák a könyvtárosképzésben és továbbképzésben* című második fejezetének első tanulmányában Barátné Hajdu Ágnes részletes áttekintést ad a magyar továbbképzési gyakorlat eddigi eredményeiről és aktuális kérdéseiről. A szerző a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság elnökeként és a Könyvtáros Életpálya Munkabizottság vezetőjeként aktív formálója és megfogalmazója a könyvtáros szakemberek számára megalkotott életpályamodell kidolgozásának. *„Nemcsak a kihívásokra adott válaszok következtében változtak meg a könyvtárosokkal szemben támasztott követelmények és a munkavégzés menete – mely gyakran egybeesik az önmagunkkal szemben megfogalmazott elvárásokkal –, hanem a munkához való hozzáállásunk is átformálódott”* –

fogalmazza meg a szerző. Éppen ezért fontos tisztázni, hogy melyek a szaktudás megújításának és elismerésének alappillérei. A négy elem (képzés, életpálya-életpályamodell, karrierépítés, továbbképzés) közül a tanulmány az utolsó kettővel foglalkozik részletesen. A könyvtáros életpálya fogalma 2001-től kezdve már többször is előkerült a magyar szakpolitikai kérdések tárgyalása, meghatározása során. A legfrissebb ezek közül az MKE elfogadott, a 2016–2021-es időszakra vonatkozó stratégiai terve, amelyben kiemelik a következők szükségességét: „Hatékony érdekérvényesítés és érdekképviselet.” A hatékony cselekvés legfőbb bizonyítéka az a tény, hogy az MKE már 2014-ben megalakította a Könyvtáros Életpályamodell Bizottságot, amelybe a tagokat a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség kérte fel és delegálta.

A szervezés során fontos szempont volt, hogy mind a könyvtártípusok, mind a szakmai kompetenciák és gyakorlatok tág köre képviseltesse magát, hogy ebben a tekintetben is a lehető legszélesebb lefedettség és reprezentáció jelenjen meg az életpályával kapcsolatos tárgyalások során. A megalkotandó modell célja a kulturális ellátás színvonalának emelése volt, melynek alapfeltétele a könyvtáros szakma számára biztosítandó képzés, megfelelő előmenetel és az ehhez illeszkedő megfelelő illetményrendszer, valamint a megbecsülés és a biztonság. A folyamatok elindultak, de sajnos a tényleges eredmények eddig elmaradtak – összegzi a szerző. A szakmai pálya pozitív megítéléséhez tartozik a karrierépítés lehetősége. A tanulmány írója a tudatos karrierépítés több vetületét mutatja be, külön kiemelve a hallgatók által választható utakat, módokat. A sikeres karrierépítéshez elengedhetetlen a folyamatos képzés. A formális képzés mellett a könyvtárosi szaktudás megszerzésének fontos szakasza a továbbképzés, amely speciális munkakörre, feladatra koncentrál. A nemzeti kulturális örökség minisztere 1/2000. (I.14.) számú rendelete teljesen átalakította a továbbképzési rendszert, megteremtve kolléga számára a szakmai továbblépés lehetőségét. A rendelet továbbképzési rendszert átalakító, fejlesztő, élénkítő hatása nemcsak azon alapult, hogy kötelezően előírta a hétévenkénti legalább 120 órás továbbképzést, és ezzel rendezett kereteket adott az aktuális programok kifejlesztéséhez, hanem hogy pénzügyi feltételeket, közvetlen normatív támogatást is biztosított ehhez a könyvtárak számára. Sajnos a gazdasági helyzet változásával ezt a támogatást először felfüggesztették, majd teljesen megszüntették a könyvtárak számára biztosított pénzügyi fedezetet.

A legutolsó időkben ezt a gyakorlatot felváltotta, hogy néhány, a stratégia szempontjából fontos tanfolyamot támogattak, ingyenességükkel ösztönöztek és lehetővé tették ezek elvégzését. A tanulmány utolsó részében összefoglaló táblázat mutatja be a 2001–2018 közötti képzéseket.

A fejezet utolsó tanulmánya *Namtip Wipawin* (a Sukhothai Thammathirat Open University információtudományi PhD programjának elnöke a Bölcsészettudományi Iskola Információtudományi Tanszékén) tollából született *A tudományos kommunikációs kompetenciák integrálása a könyvtár- és információtudományi tantervbe. Esettanulmány Thaiföldről* címmel. A cikk kiemelkedő értékét nem elsősorban a szerző hazájában szükséges tantervi változtatások bemutatása adja – bár ez is nagyon tanulságos lehet a hazai könyvtárosképző intézmények számára –, hanem az a kiváló elméleti összefoglaló, amely részletesen felvázolja azokat a tudományos kommunikációs készségeket és kompetenciákat, amelyeket az irányadó nemzetközi könyvtáros szervezetek meghatározása alapján be kell építeni a formális oktatásba. A szerző az ACRL (Association of College and Research Libraries), a CARL (Canadian Association of Research Libraries) és a NASIG (North American Serials Interest Group, Inc.) által összeállított kompetenciajegyzék alapján a tudományos kommunikációs könyvtárosok magkompetenciáit a következőkben határozza meg: (1) intézményi repozitóriumok menedzselése; (2) publikálási szolgáltatások; (3) szerzői jogi szolgáltatások; (4) adatmenedzsment szolgáltatások; (5) az értékelés és hatás mérőszámainak ismerete és kezelése. Az intézményi repozitóriumok menedzselése nem szokatlan feladat a tudományos könyvtárak munkatársai számára: itt elsősorban a kutatók archiválási szokásainak megismerése és az eljárások kialakításának képessége jelent újdonságot. A publikálási szolgáltatások esetében világos képpel kell rendelkezni a kiadás teljes életciklusáról, elvárható a publikációs platformok ismerete, az ezekkel szerzett tapasztalat többek között. A szerzői jogi szolgáltatásokkal már foglalkoznak a könyvtárak, ezen a területen a mélyebb és átfogóbb tudás megszerzése és naprakészen tartása látszik kihívásnak (bíróági környezet ismerete, licenclési szolgáltatások teljesítése stb.). Az adatmenedzsment-szolgáltatások területén sok új elem jelent meg: adatmenedzsment-tervezés, szakmaspecifikus adatsémák, adatleírások ismerete, a nyílt forráskódú adatrepozitóriumok megoldásaiban való jártasság. Az értékelés és hatás mérőszámainak ismerete esetében a hatás mérésére szolgáló alternatív

módszerek megismerése, az oktatók profilrendszerének és a felsőoktatási közösségi hálózatoknak ismerete, valamint az oktatók tevékenységével kapcsolatos jelentő rendszer szerkezetéről megfelelő információ birtoklása. A szerző a thai könyvtár- és információ-tudományi tantervekben legalább öt tantárgy tartalmi módosítását tartja szükségesnek.

A könyv *Digitális kompetenciák* címet viselő harmadik fejezetében három tanulmányt olvashatunk. *Anna Maria Tammaro* (a Pármai Egyetem professzora) *Új profilok, új készségek, új oktatás: a könyvtárosok kompetenciáinak hiányosságai a digitális korszakban* című tanulmányában arra mutat rá, hogy a szolgáltatások megújítása a digitális korszakhoz igazodva új profilokat, új kompetenciákat és következetes szakosodást tesz szükségessé. A tanulmány ismerteti a kompetenciarendszer alapfogalmait, amelyeket a könyvtárosoknak ismerniük kell, az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) és az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) tevékenységeit e kompetenciák áttekinthetővé és elismerhetővé tétele érdekében. A továbbképzési keretrendszer kiemelten kezeli a kompetenciarendszert, a digitális kor kihívásait és lehetőségeit figyelembe véve. Végezetül a tanulmány azzal foglalkozik, hogy kinek a feladata a kompetenciák értékelése és igazolása, majd javaslatot tesz arra, hogy ebben a szakmai egyesületek a jövőben milyen szerepet játszhatnak. Az IFLA szerepe az lehetne, hogy megerősítse és támogassa a szakmai egyesületeket új feladatkörükben.

Eszenyiné Borbély Mária (a Debreceni Egyetem Informatikai Karának adjunktusa) az MKE támogatásával 2015-ben kezdte el azt a munkát, amelynek első lépése olyan módszertan és keretrendszer felkutatása volt, amelyre a hazai könyvtáros közösség digitáliskompetencia-állapotának felmérése épülhetett. A kötetben publikált *Könyvtárosok digitáliskompetencia-mérése: módszertani útkeresés és eredmények* című írás az évekig tartó munka folyamatát mutatja be, amelynek utolsó eleme *Az én könyvtáram* projekt keretében végzett 2017 novemberi, a közkönyvtári körre reprezentatívnek tekinthető vizsgálat volt. Gyorsan világossá vált, hogy az ideális eszköz az Európai Bizottság által kifejlesztett *DigiComp* rendszer lesz. A szerző kifejti a keretrendszer érdemeit: alaposan kidolgozott, logikus felépítésű, bővíthető, testre szabható, és részletes indikátorkészlet is kapcsolódik hozzá. 2017 januárjában valósult meg az

első online felmérés a magyarországi könyvtárosok körében, 606 szakember részvételével, az ehhez kapcsolódó legfőbb mutatókat ábrák segítségével ismerteti a szerző. A második vizsgálatra a már említett *Az én könyvtáram* projekt keretében került sor. Ebben a felmérésben 1785 fő vett részt, de csak a közkönyvtárak részéről, a felmérésről a tanulmány részletes elemzést közöl. Az eredmények néhány meglepetéssel is szolgáltak, de ami a legfontosabb, jól hasznosítható képet adtak a közkönyvtárakban dolgozó kollégák digitáliskompetencia-állapotáról. A könyvtárosok legerősebb kompetenciájuknak a megfelelő információértékelési tudásukat tartják, és legnagyobb lemaradásukat a tartalom-előállítás területén érzékelik. A felsőfokú könyvtárosképzésnek a témára vonatkozó magas minőségét emeli ki a tanulmány szerzőjének következő megállapítása: „*a pályázati konstrukció keretében megvalósuló vizsgálat a résztvevők magas létszáma miatt lehetővé tette annak kimutatását is, hogy a könyvtáros diplomának milyen hatása van, és egyáltalán van-e hatása a könyvtárosok digitális kompetenciájára. Az eredmények meglepetéssel voltak még akkor is, ha feltételezni lehetett, hogy bizonyos kompetenciák és a felsőfokú könyvtárosképzés között erőteljes összefüggés lehet. Azonban azt, hogy a huszonegy DigiComp által vizsgált kompetenciából húszra komoly hatást gyakorol a felsőoktatás kereteiben zajló könyvtáros képzés, senki sem gondolta volna.*”

A fejezet harmadik tanulmányának szerzője, *Rosa San Segundo* (az Universidad Carlos III de Madrid professzora) azt vizsgálja írásában, hogy az új digitális információs környezetben felmerült új paradigmák milyen hatással vannak magára a tudásra és a tudás formátumára. A digitális információs technológia újfajta digitális gondolkodásmódot eredményez, az információkeresési folyamat interaktívvá válik. A digitális bennszülöttek – fejti ki a szerző – „*agyt átadják az információtechnológiák. Agyuk másképp fejlődik, más módon dolgozzák fel az információt, mivel birtokolják az ehhez szükséges agyi sebességet.*” Az új felhasználók kiszolgálásához a könyvtárosok tudásának és készségeinek jelentős mértékben meg kell változni a digitális világban, ami nem könnyű, ahogy erről már több vita is szólt. Az egyéni készségek – amelyeket szoft, puha készségnek is nevezünk – növekvő fontossága a technikai ismereteken és készségeken túlmenően megköveteli, hogy a vegyes profilú információs szakemberek (akik nem csak egy készségkészletet birtokolnak) vagy az információs menedzserek megfeleljenek – a képzés és az aktív

részvétel tagadhatatlan igényén túl – a könyvtár 2.0 minden szempontjának és vonatkozásának. „A könyvtári munkában a legfontosabb továbbra is a szolgáltatási készség lesz, perspektívája a változatosság és a fejlődés; a jövője pedig az lesz, hogy az oktatás és a kultúra digitális élvonalává válik.” – zárja a szerző a tanulmányt.

A kötet *Speciális kompetenciaterek* című negyedik fejezete hat írást foglal magába, változatos módon közelítve meg a témát. Az indító tanulmány szerzője *Kiszl Péter* (habilitált egyetemi docens, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének igazgatója, Információtudományi Tanszékének és Könyvtártudományi doktori programjának vezetője), aki igen alapos és részletes összefoglalót közöl az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudomány doktori programjáról, amely két évtizede egyedülként működik önállóan a hazai doktori képzés keretében. Szakmánk számára nyilvánvaló, hogy az informatikus könyvtárosképzés multidiszciplináris jellegű: ezt támasztja alá az a tény is, hogy a képzések sokféle fakultáshoz tartoznak Magyarországon (bölcseztudományi, informatikai, természettudományi). Nehezítette a doktori képzés függetlenné válását az is, hogy a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság nem ismeri el a könyvtár- és információtudományt önálló tudományágként, ahogyan ez külföldön természetes. A rendszeres posztgraduális doktori képzés az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén 1998 szeptemberétől indult el. A program kezdetben erőteljes történeti orientáltsággal indult, majd fokozatosan nyitott az információtudomány és határterületei felé. A szerző részletes leírást ad a jelenlegi képzési struktúráról, az egyes szakaszok tematikájáról, valamint a doktoranduszok lehetőségeiről. A könyvtártudományi doktori képzés hazai és nemzetközi beágyazottságát mutatja a témakiírás sokszínűsége. (Példaként néhány választott témát említek csak: mesterséges intelligencia és a könyvtárak, a XXI. századi közkönyvtár társadalmi kontextusa, az open access és a digitalizált dokumentumok online szolgáltatása, a tárgyak internete és a könyvtár.) A hallgatók húsz külföldi egyetem részsképzésein vehetnek részt, amelyhez anyagi támogatást is kapnak, a hazai program színvonalát pedig neves külföldi előadók emelik. „Egy doktori program igazi eredményességét a megszerzett tudományos fokozatok mutatják” – írja Kiszl Péter, a program igazgatója. Ha az olvasó áttekinti az eddig megvédett 43 disszertáció címét, elismeréssel állapítja meg, hogy az

ELTE Könyvtártudomány doktori programja nagyon értékes kompetenciafejlesztő tevékenységet végez. *A könyvtárosok felkészítése vezetési feladatokra: kompetenciák komplex feladatokhoz* című tanulmány szerzője, *Leda Bultrini* (a laziói Regionális Környezetvédelmi Ügynökség (ARPA) Operációs rendszerek és tudásmenedzsment részlegének igazgatója) a könyvtárak vezetőinek javasol újszerű látásmódot és vezetői stílust a megváltozott, ún. posztindusztriális társadalomban. A szerző azt állapítja meg, hogy az eddigi vezetői módszereket erősen befolyásolja a „menedzserializmus” ideológiája (célvezérelt menedzsment, ösztönzésen alapuló motiváció, teljesítményértékelés). A szerző szerint a könyvtárak komplex rendszerek: ezek lényege, hogy nem lehet őket leírni korlátozott számú paraméterekkel. A komplex rendszerek jellemzői, hogy független és autonóm ágensek népszerűségéből állnak, amelyeket „önszerveződő” és „intelligens” viselkedés jellemez. Ahhoz, hogy egy komplex rendszer működését megértsük, nemcsak részei működését kell értenünk, hanem azt is, hogyan működnek együtt, hogy egy egészet alkossanak. Emiatt a könyvtár vezetőjét úgy kellene tekinteni, mint segítőt vagy a „változást lehetővé tevő tényezőt”, aki a megfelelő feltételeket tudja biztosítani a fejlődéshez a szervezet számára. Ehhez a vezetőnek folyamatosan figyelnie kell a rendszerre (jelen esetben a könyvtárra), hogy fel tudja fogni a rendszerből érkező jelzéseket és gondolatokat, majd eszerint tudja végrehajtani az intervenciókat.

Redl Károly (az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettese) *A szerzői jog alkalmazási körében szükséges kompetenciák* című tanulmányában a könyvtáros szakma gyakorlásához szükséges kompetenciák körébe beépülő jogi ismeretek alkalmazási készségéről ír áttekintően. A kompetencia fogalma a mai köznyelvben számos értelmezést kapott: illetékesség, jogosultság, szakértelem, hozzáértés, alkalmasság, hatáskör, és tartalma folyamatosan változik. A könyvtárosoknak a szerzői jog alkalmazása körében intellektuális és módszertani kompetenciákra is szükségük van. A szerző ezután áttekinti az elmúlt évszázadok gyakorlatát a szellemi alkotások védelmének szabályozásáról, majd áttér a magyar szabályozásra. A hatályos magyar szerzői jogi szabályozás (1999. évi LXXVI. tv.) fontosabb rendelkezéseit tételesen is ismerteti, kommentálja, és felhívja a könyvtáros szakma figyelmét a szerzői jogi kérdések alapos ismeretére és alkalmazásuk fontosságára.

Petra Hauke (a berlini Humboldt Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszékének tanára) *Zöld*

írástudás. Szakmai készségek, kompetenciák és célok a zöld könyvtár menedzseléséhez. Szempontok a magyar kollégák számára című tanulmánya nagyon fontos kérdéssel foglalkozik, hiszen az ökológiai válság a modern világ egyik legnagyobb problémája, így természetesen fontos kérdés a könyvtárak számára is, amellyel foglalkozniuk kell. Míg az évek során sok olyan „zöld írástudással”, ami – „*az a képesség, hogy megértsük az emberi döntések és tettek hatását a környezetre azáltal, hogy tudatosítjuk a fenntartható fejlődésre törekvést és a bátorítjuk a kritikus gondolkodást. Az a feladata, hogy megváltoztassa az egyének és az intézmények magatartását.*” – kapcsolatos kezdeményezés született, amelyek egyetemekhez, általános iskolákhoz stb. kötődnek, kevés olyan „zöld írástudást” közvetítő kurzus létezik, amely könyvtárosok számára indult, vagy amelyeket könyvtárosok, esetleg könyvtárak kezdeményeztek. Szerencsére azonban a Zöld könyvtár mozgalom (Green Library Movement) egyre népszerűbb a világon, és ma már sokféle tananyag áll rendelkezésre. Az *Online Dictionary for Library and Information Science* a zöld könyvtár és a fenntartható könyvtár fogalmát szinonimaként használja, és így határozza meg: „*olyan könyvtár, amelyet arra terveztek, hogy minimálissá tegye a természetes környezetre gyakorolt negatív hatást, és maximálissá tegye a belső környezet minőségét*”. A szerző ismerteti azt a *zöld könyvtári ellenőrző listát*, amely segítséget ad az építészek és a könyvtárosok számára a megfelelő könyvtári környezet és szolgáltatásmód megvalósítására. A nemzetközi kezdeményezéseket bemutató fejezet kiindulási pontja, hogy az IFLA csatlakozott az *ENSZ 2030 Agendájához*, és elfogadta a fenntartható fejlődés céljait, amelyek közül kilencet a szerző ismertet. (A célokat és kifejtésüket az IFLA honlapján olvashatjuk.) Végezetül számos országból sorol fel példákat a célok megvalósítására indított programokról, és további online források felsorolásával zárja írását. A fejezet következő tanulmányában *Kállainé Vereb Mária* (a Kiskunfélegyházi Petőfi Sándor Városi Könyvtár igazgatója) *Az ökoszemlélet kialakítása és erősítése egy városi könyvtárban* címmel egy sikeres magyarországi projekt megvalósulását írja le. A kiskunfélegyházi Petőfi Sándor Városi Könyvtár 2007-ben költözött új épületébe, és 2008-ban a régi könyvtárárpület, a műemléképületben lévő Hatytyúház felújítását is befejezték. Az új épületszárnyba kerültek a tényleges könyvtári funkciók, a régi épületbe az internetes szolgáltatások és a médiatár, továbbá rendezvény- és kiállítóterek létesültek.

A könyvtár működtetésében hangsúlyosan figyelnek a humánökológiai szempontokra, az energiatakarékos működtetésre és az újrahasznosítás fontosságára. A szerző bemutatja a könyvtár tudatosan kialakított új típusú szolgáltatásait: Madárbarát klubot hoztak létre 2011-ben, majd egy madárbarát kertet építettek ki a könyvtár melletti parkban. 2015-ben egy nemzetközi kezdeményezéshez kapcsolódva Olvas-lakot (utcai könyvesszekerényt) állítottak fel a közeli parkban, később a buszmegállóban, majd a strandon is.

A fejezet utolsó szerzője, *Ulrike Lang* *A munka, magánélet, tanulás egyensúlya és az egészségmenedzsment. Releváns-e ez a könyvtárosok esetében?* című írásában azt fejt ki, hogy egyrészt miért fontos a munka, magánélet és a tanulás egyensúlyát megvalósítani a harmonikus életvitelhez, másrészt miért fontos az egészségmenedzsment alkalmazása a könyvtárban. Eltérőek-e a különböző generációk szokásai és igényei – teszi fel a kérdést, és rövid jellemzést ad a munka szempontjából aktív csoportokról (veterán generáció, baby boom, X-generáció, Y generáció és a Z avagy I generáció). Ismert tény, hogy megváltozott a tanulás stílusa, s a munka és magánélet egyensúlyának a fontossága is. A vezetők felelősek azért, hogy munkatársaiknak ne csak a technikai berendezéseket biztosítsák ahhoz, hogy el tudják látni feladataikat, hanem a szükséges tudást is. Jelentősen változtak a munkatársakkal szemben elvárt követelmények is: míg korábban főként a teljesítmény és a jövőbeni karrier volt a középpontban, mára a tanulási igényekre, a képességek fejlesztésére összpontosítanak. A szerző néhány statisztikai adattal támasztja alá annak bizonyítását, miért olyan fontos az egészségmenedzsment alkalmazása a munkahelyen (könyvtárban): Németországban a lakosság 60%-a szenved stressztől, és a pszichikai megbetegedések előfordulása az utóbbi években 90%-kal emelkedett. *Elisabeth Wiedemann* meghatározása szerint: „*az egészségmenedzsment az összes operatív folyamat tudatos kezelése és integrálása, azzal a céllal, hogy a munkatársak egészségét és jólétét megőrizzük és előmozdítsuk*”. Vagyis a munkahelyek abban érdekeltek, hogy a munkatársak fizikailag és mentálisan is egészségesek legyenek, így az egész személyiséggel kell törődni. A szerző bemutatja, hogy a hamburgi Tartományi és Egyetemi Könyvtár olyan integrált egészségmenedzsment modellt vezetett be, amely három pilléren nyugszik: (1) munkafeltételek; (2) az egészségnépszerűsítés; (3) az emberi erőforrások menedzselése. Az egészségmenedzsmentért a könyvtárban egy háromfős csoport felel, mindegyik más területet gondoz (vészhelyzet,

munkavédelem és mentális stressz). Megszívlelendő és jó példaként szolgálhat az a lista, amely azokat a lehetőségeket mutatja be, amelyeket az egészség népszerűsítésére vezettek be a könyvtárban: évente kétszer egészségnap szervezése; hetente mozgási szünet szakképzett trénerrel; relaxációs szoba; kedvezményes fitnesz-ajánlatok; egészségügyi képzés; rendszeres orvosi szűrés biztosítása; sportnapok. A szerző azzal zárja cikkét, hogy több tanulmány bizonyítja: 1 euró befektetés 2,5–5 euró megtakarítással járhat, mivel a munkatársak kevesebbet hiányoznak, és motiváltabban dolgoznak.

A Kompetenciák a kistelepülések szolgálatában című utolsó fejezet három írása a kistelepülések köréből mutat be jó példákat. *Böröcz Livia* (a konferencia idején a Herman Ottó Intézet Közösségi Fejlesztésért és Értékraktárakért Felelős Osztályának vezetője) *Könyvtári szolgáltatások – könyvtárhasználók. Elvárt kompetenciák a kistelepüléseken* című tanulmánya arról a vidékfejlesztési programról ír, melynek keretében a vidéki kis könyvtárak többfunkciós szolgáltató terekké válhattak a pályázati támogatások révén. Az IKSZT-k (Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér) egyik kötelező funkciója a könyvtári szolgáltatás, melynek megfelelő szakmai-módszertani segítése érdekében, 2014-ben a III. Országos IKSZT Találkozón került sor az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel, valamint a Könyvtári Intézettel együttműködési megállapodás aláírására a Herman Ottó Intézet (akkor még NAKVI) részéről. Az IKSZT program megvalósítása során az országban 2008–2015 között, közel ötszáz 5000 fő alatti településen egy újszerű szolgáltatási modell jött létre. Ezekben a közösségi terekben az ott dolgozó munkatársaknak a legtöbb esetben egyfajta újkori polihisztoroként kell működniük: a ház üzemeltetésétől kedve a sokrétű szolgáltatások biztosításán át – amely elsősorban a szociális, közművelődési, vidékfejlesztési, könyvtáros, eTanácsadó, pedagógus, gazdasági területeket érinti – az adott kistelepülés közösségi motorjaként funkcionálnak. Csobán László (a Csorba Győző Könyvtár hálózati szakreferense) *A könyvtáros szerepe és lehetőségei a kistelepülések könyvtári ellátásában és a könyvtárbuszszakon* című tanulmánya érintőlegesen a Baranya megyei ún. telepített könyvtári ellátást, hangsúlyosabban pedig a könyvtárbuszos ellátást mutatja be, elsősorban

a könyvtáros személyére fókuszálva. Azt a kérdést vizsgálja, hogy a könyvtáros szakembereknek milyen kompetenciákkal kell rendelkezniük, amikor munkájuk során a kistelepülések vezetőivel és a helyi lakosokkal együttműködve alakítják, szervezik a helyi kulturális életet.

Élményszerű olvasnivalót nyújt a fejezet (és a könyv) utolsó írása *Paraginé Tóth Edina* (könyvtáros, Zákányszék) tollából. Az *Egy kistelepülési könyvtár(oz) eszközei és lehetőségei a közösségfejlesztés területén* című tanulmány szerzője így fogalmaz: „Születésem óta Zákányszéken élek. Ide kötnek több generációra visszamenőleg a gyökereim, ide köt a családom és ide köt a munkahelyem, ahol nemcsak munkalehetőséget, hanem a hivatásomat is megtaláltam. Mindez elég indok arra, hogy fő motivációm a falusi értékrend megőrzése, átörökítése, a hagyományok tisztelete és ápolása, a helyi közösség fejlesztése legyen munkám valamennyi területén.” Egy elkötelezett szakember beszámolója arról, hogy kreativitással, nyitottsággal hogyan lehet egy egyszemélyes kistelepülési könyvtárat élettel megtölteni, bekapcsolni a „hálózatba”, elérhető távolságba hozni a tudást, információt. 2010-ben a település könyvtára átköltözött a helyi Művelődési Házba. Az új teret új bútorokkal úgy alakították ki, hogy alkalmas legyen csendes olvasásra és élénk közösségi térnek is. A szerző egyszemélyes könyvtárosként fáradhatatlanul szervezi a programokat, bevonja a civil közösséget, és eredményesen működik együtt a helyi intézményekkel. A megannyi nagyszerű program felsorolása helyett arra biztatok minden gyakorló és leendő könyvtárost, hogy figyelmesen olvassa el a tanulmányt.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete kiadásában megjelent kötet hiánypótló a szakmában.* Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a könyvtár- és információ-tudomány napjainkban az egyik legdinamikusabban fejlődő terület, ehhez viszont hagyományos szakmai tudásunkat újabb ismeretekkel, képességekkel, kompetenciákkal kell kiegészítenünk.

Virágos Márta

* A kötet az NKA támogatásával jelent meg, és mind az MTA KIK repozitóriumában (REAL), mind a MEK-ben megtalálható és olvasható.